

АФАЗИЯ ЖӘНЕ КОГНИТИВТІ БҰЗЫЛЫСТАРДЫҢ БАЙЛАНЫСЫ**Төлеу Аружан Медетқызы**

студент, Қарағанды Е.А.Бөкетов университеті, Қазақстан, Қарағанды қ.

Арбабаева Арай Төлеуовна

научный руководитель, Ғылыми жетекші, Қарағанды Е.А. Бөкетов университеті, Қазақстан, Қарағанды қ.

RELATIONSHIP BETWEEN APHASIA AND COGNITIVE IMPAIRMENT**Toleu Aruzhan***Student Karaganda E. A. Buketov University, Kazakhstan, Karaganda***Arai Arbabaeva***Scientific supervisor, Karaganda E. A. Buketov University, Kazakhstan, Karaganda*

Аңдатпа. Мақалада афазия мен когнитивті бұзылыстардың өзара байланысы қарастырылады. Афазия — мидың сөйлеу аймақтарының зақымдануынан туындайтын тілдік бұзылыс, ал когнитивті бұзылыстар — ойлау, зейін, есте сақтау сияқты психикалық функциялардың әлсіреуі. Зерттеуде афазияның түрлері мен олардың когнитивті функцияларға әсері сипатталып, диагностика және емдеу әдістері талданады. Ерте анықтау мен кешенді терапияның маңыздылығы атап өтіледі.

Abstract. The article discusses the relationship between aphasia and cognitive impairment. Aphasia is a language disorder caused by damage to the speech areas of the brain, and cognitive disorders are a weakening of mental functions such as thinking, attention, and memory. The study describes the types of aphasia and their effect on cognitive functions, analyzes the methods of diagnosis and treatment. The importance of early detection and complex therapy is emphasized.

Кілт сөздер: афазия, когнитивті бұзылыс, Брока аймағы, Верники аймағы, диагностика, реабилитация.

Keywords: aphasia, cognitive impairment, Broca's area, Wernicki's area, diagnosis, rehabilitation.

Афазия — бұл қалыптасқан ауызша және жазбаша сөйлеудің жүйелі бұзылуы, ол мидың жергілікті зақымданулары нәтижесінде пайда болады және фонематикалық, морфологиялық, лексико-семантикалық және синтаксистік тіл деңгейлерінде әртүрлі бұзылыстар түрінде көрінеді, сөйлеу аппаратының қозғалысы, есту мен көрудің бастапқы формалары сақталған жағдайда байқалады [1]. Яғни, афазия – бұл мидың сөйлеу аймақтарының зақымдалуы

нәтижесінде пайда болатын тілдік бұзылыс. Ол адамның сөйлеу қабілетін, жазуын, оқуын және тіл арқылы ақпаратты түсінуін айтарлықтай шектейді. Бұл бұзылыстың пайда болуы көбінесе инсульт, бас-ми жарақаты, ісік немесе нейродегенеративті аурулар сияқты жағдайларда кездеседі. Когнитивті бұзылыстар дегеніміз — адамның ойлау, есте сақтау, зейін қою, түсіну сияқты психикалық процестерінің бұзылуы. Афазия мен когнитивті бұзылыстардың өзара байланысы ми құрылымының зақымдалуымен байланысты. Афазиямен ауыратын көптеген пациенттерде когнитивті бұзылыстар да байқалады, ал когнитивті бұзылыстар афазияның дамуына әсер етуі мүмкін.

Афазия мен когнитивті бұзылыстардың теориялық негіздері. Афазия мен когнитивті бұзылыстар көбінесе ми құрылымдарының белгілі бір бөліктерінің зақымдалуынан туындайды. Мысалы, Брока аймағы (сөйлеуді өндірумен байланысты) немесе Вернике аймағы (сөйлеуді түсіну) зақымданған кезде, тілдік қызметтің бұзылуы байқалады. Алайда, бұл аймақтардың зақымдалуы көбінесе басқа когнитивті функциялардың бұзылуына да әсер етуі мүмкін.

Афазия және когнитивті бұзылыстардың өзара байланысы.

Моторлы афазия (Брока афазиясы): Бұл түрі көбінесе сөйлеудің өндірілуіне әсер етеді, бірақ тілдің түсінуіне аз әсер етеді. Алайда, мұндай афазиямен ауыратын пациенттер көбінесе жазу мен есте сақтау сияқты когнитивті функциялардан да қиындықтар көруі мүмкін.[2]. Сенсорлы афазия (Вернике афазиясы): Бұл түрі тілдік ақпаратты түсіну мен тануға әсер етеді, алайда сөйлеу өндірісі сақталады. Бұл жағдайда, әдетте, пациенттің қабылдау және логикалық ойлау процестері де бұзылуы мүмкін. Афазиямен ауыратын адамдарда көбінесе келесі когнитивті бұзылыстар байқалады. Афазияның түріне байланысты пациенттерде қысқа мерзімді есте сақтау немесе ұзақ мерзімді есте сақтау бұзылуы, ақпаратты қабылдауда және өңдеуде қиындықтар көруі мүмкін. Бұл олардың көп тапсырманы орындау қабілетін және шоғырлануды шектейді. Сонымен қатар танымдық қабілеттері көбінесе кешенді тапсырмаларды орындауда төмендейді. Олардың түсінігін немесе жүйелілігін түсіндіріп беруі қиын болуы мүмкін. Афазия мен когнитивті бұзылыстарды диагностикалау үшін бірнеше әдіс қолданылады: Неврологиялық тексерулер: МРТ немесе КТ арқылы мидың құрылымдық өзгерістерін анықтау.

- Психометриялық тесттер: Пациенттің когнитивтік қабілеттерін бағалау үшін қолданылатын арнайы тесттер (мысалы, Mini-Mental State Examination - MMSE). [2, с. 6].
- Логопедиялық бағалау: Сөйлеу және тілдік қызметті тексеру.

Афазия және когнитивті бұзылыстарды емдеу және реабилитациялау кешенді процесс болып табылады. Оған келесі әдістер кіреді:

- Логопедиялық терапия: Сөйлеу мен тілдік қызметтерді қалпына келтіру үшін арнайы жаттығулар мен тәсілдер қолдану. Логопед афазияның түріне сәйкес жеке бағдарламалар құрады.
- Когнитивті тренингтер: Есте сақтау, зейін қою, логикалық ойлау сияқты когнитивті дағдыларды дамытуға бағытталған жаттығулар. Мұндай жаттығулар когнитивті бұзылыстарды жеңілдетуге көмектеседі.
- Психологиялық қолдау: Пациенттердің эмоционалдық жағдайын жақсарту, олардың өмір сүру сапасын арттыру үшін психотерапевтік көмек көрсету.

Қорытындылай келе, афазия мен когнитивті бұзылыстардың өзара байланысы мидың зақымдануының әртүрлі деңгейлеріне байланысты туындайды. Әрбір пациенттің жағдайы жеке болғандықтан, олардың терапиясы да индивидуалды болуы қажет. Ерте диагностика және кешенді қалпына келтіру әдістері пациенттің өмір сүру сапасын жақсартуға, оның қоғамға толықтай бейімделуіне көмектеседі. Афазия мен когнитивті бұзылыстардың өзара байланысын түсіну клиникалық тәжірибеде маңызды болып табылады және бұл салада қосымша зерттеулер жүргізу қажеттілігін көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.

1. Холмская Е.Д. (2003). Нейропсихология: 3-е изд. СПб.: Питер
2. Щербакова.М.М Диагностика речевых и когнитивных нарушений сосудистого генеза. 2022. Москва
3. Щербакова.М.М Когнитивные нарушения и их реабилитация в неврологической клинике (психологический подход) 2022. Москва